

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2024/ 2: 21-37.

Yenisey Yazıtlarında Belirsiz Akrabalık İşaretleyicisi Olarak Uya Sözcüğü ve Altay Dillerindeki Biçimleri

İrem KADIOĞLU*

Öz: 18. yüzyıldan itibaren üzerinde çalışılmaya başlanan ve günümüzde sayısı 250'ye ulaşan Yenisey mezar taşları, Türk dilinin eski yazılı metinleri olarak Türk dil ve kültür tarihi araştırmaları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Metinlerin kağıtlık yazıtlarına kıyasla daha yıpranmış ve harflerin Kağıtlık Yazıtlarından yer yer farklı formlarda yazılmış olması nedeniyle bu metinler üzerinde yapılan incelemeler sayıca azdır. Son yıllarda yapılan çalışmalar yazıtların metin tamiri, söz dizimi, söz varlığı ve grameri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu yazıtların söz varlığı içinde ise akrabalık terimleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada Altay dillerindeki formlarıyla birlikte incelenen “uya” sözcüğünün işaretlendiği cinsiyetler ve hangi akrabalık terimlerine karşılık geldiği incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eski Türk Yazıtları, Yenisey Yazıtları, Uya Sözcüğü, Akrabalık Terimleri, Altay Dilleri

The Word Uya as an Indefinite Kinship Marker in Yenisei Inscriptions and Its Forms in Altaic Languages

Abstract: The Yenisei inscriptions, which have been studied since the 18th century and whose number has reached 250 today, have an important place in Turkic language and cultural history researches as the ancient written texts of the Turkic language. Due to the fact that the texts are more worn compared to the Kaghanate inscriptions and the letters are written in different forms from the Kaghanate inscriptions, studies on these texts are relatively few in number. Recent studies have focused on the textual repair, syntax, vocabulary and grammar of the inscriptions. Kinship terms have an important place in the vocabulary of these inscriptions. In this study, the genders marked by the word “uya” and the kinship terms it corresponds to will be analyzed together with its forms in the Altaic languages.

Keywords: Old Turkic Inscriptions, Yenisei Inscriptions, The Word Uya, Kinship Terms, Altaic Languages

* Doktora Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarihî ve Günümüz Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Denizli (Türkiye). E-posta: iremkadioglu811@gmail.com / ORCID ID: 0000-0001-9023-6874.

Giriş

Türk dilinin en eski yazılı belgeleri olan ve Eski Türk yazıtları olarak adlandırılan metinlerin, 1893 yılında Wilhelm Thomsen tarafından okunması, Türkçenin tarihi gelişimi için büyük bir önem arz etmiştir. Bu yazıtlar araştırmacılar tarafından hem parça parça hem de bütün olarak detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yazıtların söz varlığı sınırlı olmakla birlikte ifade imkânları son derece geniştir. Türklerin sınırlı bir malzeme üzerine kazıdığı bu bilgiler sosyal tarihlerinin, kavram dünyalarının ve kültür öğelerinin tanımlanması için önemli veriler sunmaktadır. Yenisey yazıtları ve Orhun yazıtlarının ortaklaşan söz varlığı toplumun yaşam biçimi ve düşünce tarzının anlaşılabilmesi bakımından tarihe bir ışık tutmaktadır. Son yıllarda artan çalışmalara rağmen Yenisey yazıtları üzerine yapılan çalışmalar Orhun yazıtlarına göre daha az durumdadır. Bunun nedeni metinlerin tahrip olmaları nedeniyle eksik olmalarıdır. Metinlerin tahrip olması bunların yapısını kurgulamayı zorlaştırmaktadır ki bu durum Yenisey yazıtlarının mükemmel bir söz varlığını ortaya koymaya da engel olmaktadır.

Türkçenin dil malzemesinin tespiti noktasında en eski yazılı metinler olarak kabul edilen Orhun yazıtları, akrabalık terimleri ile ilgili tam bir sözcük kadrosu sunmamaktadır. Bu durum yazıtların konusunun sınırlı olmasından da kaynaklanmaktadır. Yalnızca akrabalık ile ilgili değil temel isim ve fiillerin de -çok fazla sözcüğe ihtiyaç olmadığından- yazıtların söz varlığına yansımadağı görülmektedir. Ancak bu durum o dönemde bu sözcüklerin var olmadığı anlamına gelmemektedir. Özellikle devamında gelen Uygur Türkçesi metinlerinde artan isim ve fiil kadrosu aniden ortaya çıkmamış, yüksek ihtimalle yazıtlar döneminde de kullanılmıştır. Bu yazıtlar Sayan-Altay bölgesindeki Türk halklarına ait bir dış kaynak değil, yegâne olan iç yazılı kaynaklardır. Yeni dönem araştırmalarıyla bu yazıtları az bilgi veren ve birçok açıdan şüpheli bir kaynak olmaktan çıkarak, Türk dillerinin ve onları meydana getiren halkların tarihi açısından güvenilir bir malzeme ve sağlam bir kaynak haline getirmek gerekir (Kormuşin, 2017 :16). Özellikle Yenisey yazıtlarının halk tarafından yazılan ve halka ait mezar taşları olmasından hareketle akrabalık terimlerine daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Kişinin kan bağı ya da evlilik yoluyla kurduğu ilişkileri temsil eden terimlerin yanında genel akrabalığı işaretleyen sözcüklerin birden fazla olması ise dikkat çekicidir.

Türk Akrabalık Sisteminde Uya Sözcüğünün Kullanımı

Bir toplumun çeşitli akrabalık türlerini ifade etmek için kullandığı terimler dizisi, bireyler arasında varsayılan biyolojik bağlantılara dayanan bağlar olarak tanımlanan akraba türlerinin sınıflandırıldığı bir sınıflandırma sistemi olan taksonomi oluşturur. Tüm akrabalık adları bir sınıflandırma sistemi olsa da toplumlar akraba türlerini sıralama ve sınıflandırma yöntemlerinde farklılık gösterir (Baştuğ, 1993: 2-4). Türk dilinin beslendiği önemli bir konu başlığı olan akrabalık terimleri çoğunlukla yaşa ve cinsiyete göre sınıflandırılmıştır. Gülensoy, akrabalık terimlerini beş grup içerisinde değerlendirmiştir: *I. Aile içi yakınlık:* (baba, anne(ana), kız(kardeş), küçük kız kardeş, büyük kız kardeş(abla), erkek kardeş, küçük erkek kardeş, büyük erkek kardeş(ağabey). *II. Baba tarafından akrabalık:* dede, babaanne, amca (babanın küçük veya büyük kardeşi), hala (babanın küçük veya büyük kardeşi), amca oğlu, amca kızı, hala oğlu, hala kızı (kan yakınlığı yoktur). *III. Anne tarafından akrabalık:* dede, büyükbaba, anneanne, nine, büyükanne, teyze (annenin küçük veya büyük kız

kardeşi), dayı (annenin küçük veya büyük erkek kardeşi) teyze oğlu, teyze kızı, dayı oğlu, dayı kızı. *IV. Evlilikle olan akrabalık* : yenge (büyük veya küçük erkek kardeşin veya amca ile dayının eşleri), enişte (büyük veya küçük kız kardeşin veya teyze ile halanın kocaları), güvey(damat), dünür (birbirlerinden kız ya da oğlan alıp veren anne ya da babanın birbirlerine göre adı), baldız (erkeğe göre karısının büyük ya da küçük kız kardeşi), kayın(veya: kayınbirader) (erkeğe ya da kadına göre erkeğin ya da kadının erkek kardeşleri), elti (iki erkek kardeşin karılarının birbirlerine göre adı), görümce (erkeğin kız kardeşinin, karısına göre adı), kaynana (kayın valide), kaynata(kayın peder), kuma (eskiden birinci kadın üzerine nikahla alınan ikinci kadın). *V. Dede veya babaanne/anneanneye göre akrabalık*: oğul, kız, torun, torun çocuğu (Gülensoy,1974: 287-288).

Sosyal yaşamın en önemli yapı taşı olarak görülen aile ve buna bağlı olarak gelişen akrabalık kavramı, Türkçe yazılmış birçok kaynakta söz varlığının önemli bir kısmını kapsamaktadır. Aile bireylerinin ve bunlar etrafında oluşan üst ve alt soya ait akrabalık adlarının açık bir şekilde cinsiyete göre ayrıldığı görülse de bazı sözcüklerde birden fazla cinsiyeti işaretleme ve akrabalık adlarına ait farklı sözcüklerin kullanılması durumu tespit edilmektedir. Örneğin söz varlığı çalışmalarında başvurulacak ilk kaynaklardan olan DLT’de geçen *oguş* sözcüğü için “aşiret, bir açıdan oymak ve oba” anlamı verilmiştir. Yine hısım-akraba olarak anlamlandırılan *yaguk kişi, öz kişi, urug-turıg ve kadaş* sözcükleri de Yenisey yazıtlarındaki gibi çeşitlilik göstermektedir. Evlilik birliği sonucu oluşan “*kadın*” (*kayın*) sözcüğü “*kadın kadnagu*” şeklinde kullanıldığında hem kayınbirader hem kayınbaba hem de kayınanayı ifade etmektedir ki bu durum yukarıda işaret ettiğimiz belirsiz cinsiyet durumunu oluşturmaktadır. Bu sözcük bir atasözünde “*enişte*” anlamını karşılamaktadır. Yine aileye dışarıdan giren gelinin ailesini karşılamak için genel bir ifade olarak *dünür* sözcüğü kullanılmaktadır (Genç, 1997: 80-81). Bir akrabalık adı olarak verilen *yurç* sözcüğü erkeğin karısının küçük erkek kardeşi, yani küçük kayını ifade etmektedir. Kocanın küçük erkek kardeşine *ini*, büyük kardeşine *içi* denir. Kocanın küçük kız kardeşine *singil*, büyük kız kardeşine *eke* denir. Karısının küçük kız kardeşine *baldız* büyük kız kardeşine *eke* denmektedir. Enişteye *yezne*, dayıya *tagay* halaya *kükü* veya *küküy* hala oğlu/yeğene *çıkan*, evlenen erkek kardeşin karısına *yenğge* denmektedir. Yalnızca Çiğiller tarafından kullanılan *manija* sözcüğü ise bacanak anlamına gelmektedir (Genç, 1997: 82).

Akrabalık terimleri üzerine son yıllarda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Sosyal antropoloji ve dil bilimi gibi disiplinlerde, farklı toplumların sosyal yapılarını daha iyi ortaya koymak adına pek çok çalışma ve yöntem bulunmaktadır. Türkoloji sahası içerisinde de çeşitli cinsiyet çalışmaları yapılmıştır. Bu anlamda Yong Song Li’nin “*Türk Dillerinde Akrabalık Adları*” isimli eserinde detaylı bir sınıflandırma karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada evlilik yoluyla akrabalık bildiren terimler, kan yoluyla akrabalık bildiren terimler ve üveylik bildiren terimler incelenmiştir. Çalışmamızın temeline koyduğumuz *uya* sözcüğü yazıtlarda da geçtiği şekliyle “akraba” anlamına gelen sözcükler altında ve kan yoluyla oluşan akrabalık terimleri arasında incelenmiştir. Bir terimin sınıflayıcı ya da ayırıcı olması hangi akrabalık kriterinin temel alındığına göre değişir. Örneğin: Krg. *bayke* terimi ağabey, amca ve amca oğlu anlamlarını aynı anda karşılar, ilgili terim iki farklı kuşağı ve iki soy yönünü birleştirir (Taşbaşı, 2024: 31). Akrabalık belirten sözcükler arasında belirli kategorilere

koyulamayan ve nötr olarak ifade edebileceğimiz sözcükler özellikle farklı lehçelerde farklı akrabalar için kullanılmaktadır. Bu durumu yeni bir sentez olarak adlandıran Gronbech *yegân* sözcüğünü örnek vermiştir. Bu sözcük OT’nde bir yeğeni, daha eski bir dilde amca/dayı ya da hala/teyzenin oğlunu (kızını değil) belirtir. ÇTS’nde “kızın oğlu” anlamı verilirken, Kzk. Krg. lehçelerinde *jiyân* annenin kız kardeşi aracılığıyla kuzen, AT’de *yân, yân, yân* hem ‘annenin küçük kız kardeşinin çocuğu’ hem de muhtemelen yaşça büyük kız kardeşin (‘nin oğlu) anlamına gelir (Gronbech, 1953: 124).

Akrabalık terimlerinin kültürden kültüre farklılık göstermesi sebebiyle kategorize edilemeyeceğini söyleyen Taşbaş, Batı akrabalık sistemlerinde “yeğen” terimlerinin cinsiyete göre ayrıldığını, Türk dillerinde ise farklı kriterlere göre tanımlandıklarını söylemektedir. Türkçede cinsiyet ayrımı yapılmayan bu sözcük için Kırgız Türkçesinde terimler iki farklı cinsiyet için kullanılır. Bu terimin soy yönüne göre ayırıcı karakterini göstermektedir (Taşbaş,2024: 28). Akrabalık bildiren sözcükler arasındaki uygulama alanı genişliği ve belirsiz durumlarla ilgili Gronbech şunları söylemiştir: Anlamsal dalgalanmalarla ilgili iki özellik bulunmaktadır. Bunlardan biri, erkek veya kız kardeşler için ortak bir terimin bulunmamasıdır. Kural olarak ağabey için bir kelime, küçük erkek kardeş için başka bir kelime ve buna bağlı olarak kız kardeşler için de bir kelime vardır. Aynı durum eski nesiller için de geçerlidir (Gronbech, 1953: 124).

Uya sözcüğünün tarihî metinlerde farklı cinsiyetleri işaretlemesi ise sözcüğün belirsizliğinin tanıkları olmaktadır. Sözcüğü kan yoluyla akrabalık bildiren terimler altında inceleyen Li, tarihî kaynaklarda geçtiği yerleri şöyle göstermiştir: *uya* “hısım; kardeş” (DLT I: 85, 86: Ateb.) “akraba” (?) (HŞ), “erkek kardeş” (Tef.: 324; NF: 13, 16, 50, 52, 379), “küçük kız kardeş” (PC:85), “arkadaş, kardeş” (TS VI: 4022-4023;YZ): ata bir aña bir uyalar bu halk “ bu insanlar ana baba bir kardeşirler”(Ateb.;291). *uya kadaş* “akraba, kardeş (DLT I:86), *uya kap* “akraba” (DLT III:146), *uyalık* “arkadaşlık” (ME) NF’de geçtiği yerleri ise dipnotta açarak göstermiştir (Li, 2019: 214).

NF’de *uyam oğlu* “erkek yeğenim (erkek kardeşimin oğlu)” (13,16), *uyamız oğlu* “erkek yeğenimiz (erkek kardeşimizin oğlu)” (13) ve *uyay oğlu* “erkek yeğenin (senin erkek kardeşinin oğlu)” (50,379) biçimlerinde geçmektedir (Li ,2019: 273). Tkm. *uja* “küçük kız kardeş” (Räsänän 1969: 511a). Tkm. *qāyin uya* “ kocanın küçük kız kardeşi (Li , 2019: 397). Tkm. *öwey uya* “üvey kız kardeş”, Tkm. *uya* ”kız kardeş; yaşça küçük kadına saygılı seslenme biçimi;(ağ.) küçük erkek kardeş;(ağ.) küçük kız kardeş” Özb.(ağ.) *ıya, iyä, uya* “küçük erkek kardeş, küçük kız kardeş” (Li, 2019: 215). Clauson akrabalık anlamlı verdiği *uya* sözcüğü için: önemi belirsiz bir ilişki terimi, bazı bağlamlarda görünüşe göre ‘kan kardeşi’; hem *eçi* hem *ini* sözcüklerini kapsayan genel bir terim, diğerlerinde ise kan bağından fazlası değil açıklamasını vermiştir. Clauson bunun yanında Çağ. *uya* “hamşıra-i küçük, “küçük kız kardeş”; aynı zamanda “sihil san” olarak da verildiğini söylemiştir. At. *ata bir ana bir uyalar bu xalq* ‘bu insanlar aynı anne ve babaya sahip akrabalarıdır’ (EDPT: 1972: 267).

Uya sözcüğü cinsiyet bildiren terimler içerisinde incelendiğinde görülmektedir ki sözcüğün başında cinsiyeti belirten bir sözcük bulunmaktadır. Sağol, metinlerde geçen *uya* sözcüğünün genel anlamlarını sıralarken kardeş(añ) (103a/2=4/176), aralarında herhangi bir müşterek değerden dolayı ortak bir bağ bulunanlardan her

biri(añ) (493b/1=49/10), akraba, hısım, yakın(‘aşiret) 359b/9=26/214), benzer; daha önceki(uñt) 470a/6=43/48) anlamlarını vermiştir (Sağol, 1993: 973). Sözcüğün genel anlamı bir kenara bırakıldığında ve başında cinsiyet bildiren bir sözcükle kullanıldığında anlamı değişmektedir. *Er uya*” erkek kardeş” (Sağol, 1993: 621). *Kız uya* “kız kardeş” (Sağol, 1993: 734) *ana kız uyası* “teyze”(hâlet) (405a/4=33/50), *ana er uyası* “dayı” (hâl) 405a/3=33/50 (Sağol, 1993: 518), *ata kız uyası* ”hala”(‘ammet) 405a/3=33/50 (Sağol, 1993: 537). Sözcük, başına gelen başka sözcükle hem soy yönünü hem de cinsiyeti işaretlemektedir. Örneğin sözcük *hala* olduğunda cinsiyet kız ama soy yönü olarak erkek tarafından olmaktadır. Ata sözcüğü ile işaretlendiğinde *hala* anlamına gelen bir kadın akrabalık terimi olurken, anne sözcüğü ile işaretlendiğinde *teyze* anlamına gelen bir akrabalık terimi olmaktadır. Bu da sözcüğün bir cinsiyet karışıklığı gösterdiğini ve yalnız başına kullanıldığında nötr bir anlam ifade ettiğini göstermektedir.

Sözcüğü yalnızca “akraba” anlamına gelecek şekilde incelemeyen bırakmak, Türkçenin yapısal zenginliğini göz ardı etmek demektir. Türkçede sözcüklere verilen adlarda bir cinsiyet eğilimi olduğu, ancak bu eğilimin ne şekilde ilerlediğinin izlerini bulmak da önemlidir. Cinsiyet sınıflandırmasını dilbilgisel, sözlüksel ve çağrışımsal olarak inceleyen Kerimoğlu, Türkçedeki cinsiyet kategorisi üzerine çalışmaları olan Friederike Braun’un, Türkçenin kadın cinsiyetini işaretleme yönünde belirgin bir eğilimi olduğunu söylerken, kadını işaretleyen sözcüklerin özellikle belirtilmediği sürece erkeği işaretlediğini ima ettiğini söylemiştir (Kerimoğlu, 2015: 154). Eski Türkçede cinsiyet bildirmeyen bir sözcük olarak karşımıza çıkan *oğlan* sözcüğünün günümüzde yalnızca erkek cinsiyeti işaretlemek için kullanılması, sözcüğün incelendiği döneme ve esere göre değerlendirilmesi gerektiğinin önemli bir izidir. Kerimoğlu, evlat ve kardeş sözcüklerinin de aynı erillikliği işaretlediğini söylemiştir (Kerimoğlu, 2015: 153).

Yenisey Yazıtlarında Genel Akrabalığı İşaretleyen Terimler

Akrabalık terimlerinin bu kadar çeşitli olması, temel bir ayırım yapabilmek sebebiyle doğmuştur. Kişinin özellikle yaşı ve cinsiyeti için yapılacak temel ayrımlar yaş, kan hısmınlığı ve evlilik çerçevesinde yapılmıştır. Temel ayrımlardan sonra dallanan sözcükler aileye yakınlığı ve uzaklığı da işaretlemektedir. Geleneksel Türk akrabalık sistemi, Avrasya’nın doğusunda İç asya olarak tanımlanan Moğolistan ile Güney Sibiryaya topraklarının bulunduğu bölgede oluşmuştur. Bu akrabalık sistemi Moğolların sistemiyle benzerlik göstermektedir (Taşbaş, 2024: 51). Yenisey mezar taşlarında acınma-üzülme ifadelerinin kişinin arkasında bıraktıklarına karşı yoğun bir şekilde kullanılması muhatabının adının geçmesinde önemli bir etkidir. Yazıtlarda bütün akrabalık sistemleri için yeterli bir veri bulunmamaktadır. Ancak bu ifadelerin de çoğu kez acınma-üzülme ifadeleri içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Kişinin üzüntüsünü, eylemlerini, başarılarını ya da başarısızlıklarını paylaşan yakın aile bireylerine ve akrabalarına dair kısıtlı bir malzeme ve söz varlığı olmasına rağmen akraba adları sayıca fazla yerde verilmiştir. Toplumsal söz varlığının temellerini oluşturan akrabalık terimleri tahrip olmuş metin yapısına rağmen kan bağıyla ya da evlilik sebebiyle oluşan terimler gibi farklı başlıklar altında inceleyebileceğimiz şekilde çeşitlilik göstermiştir. Yıldırım, Yenisey yazıtlarında verilen 32 akrabalık terimini sınıflandırmıştır. Kan bağı yoluyla akrabalık bildiren kadın ile ilgili terimler: *ege, eke, kız, ög*, kan bağı yoluyla akrabalık bildiren erkek ile ilgili terimler: *apa, ata*,

êçi, êkiz, ini, inilig, kañ, oylan, oglut, ogul, urı, evlilik yoluyla akrabalık bildiren kadın ile ilgili terimler: *ewçi, eş, kelin, kisi, kunçuy, tul, yutuz*, evlilik yoluyla akrabalık bildiren erkek ile ilgili terimler: *kadın, küdegü, yurç, tüñür*, akrabalıkla ilgili diğer terimler: *kadaş, kin, ok, uguş, urug, uya* (Yıldırım, 2020: 1780). Bu sebeple ölen kişinin ağzından yazılan mezar taşlarında kişinin akraba adlarının özellikle belirtilerek kullanılması, ölüm üzüntüsünün, kişilere ve milletine özlemin bildirilmesi amacıyla da kullanılmıştır. Başlık Yenisey yazıtları olarak sınırlandırılmış olsa da *uya* sözcüğü Tanrı Dağı yazıtlarından Talas 2/3 (*a)ltı uy(a)sınça: bir kız : sökülüp ölmüş* (Alimov, 2014: 66) ve Talas 13/3 *uy(a)l(a)rumda (a)t (a)ç : ök(ü)z (a)ç* yazıtlarında da geçmektedir (Alimov, 2014: 133).

Yazıtlarda doğuştan ya da sonradan kurulan ilişkileri temsil eden sözcükler arasında genel anlamda “akraba” anlamına gelen sözcüklerin çeşitliliği yazıtların söz varlığına bakıldığında ilgi çekicidir. Genel akrabalık terimlerinin yakın ya da uzak olarak konumlandırabileceğimiz bir noktada olmasına rağmen hangi ilişkiyi yansıttığı belirtilmemiştir. Bu metinlerde *kadaş, gadaş, kagadaş, kin, sınar* ve *uya* sözcüklerinin hangi ayrıma göre kullanıldığı bilinmemektedir. Bu sebeple sözcüklerin yine hangi akraba grubunu temsil ettiğini bulmak güçtür. Yenisey yazıtlarında cinsiyetsiz akrabalığı ifade eden terimlerin geçtiği satırlar aşağıda gösterilmiştir: ***gadaş*** : akraba 56/1 ***kadaş*** : akraba 10/2, 13/1, 13/2, 18/4, 25/1, 3/13/6, 42/2, 42/5, 45/7, 59/7, 65/2, 68/16, 10/12, 11/5, 149/5, 29/5, 44/4, 49/1, 50/3, 51/1, 68/28, 120/02, 13/3, 17/3, 21/1, 22/2, 59/8, 16/2, 25/6 ***kagadaş*** : akraba 41/3 ***kin*** : akraba 3/1, 45/7, 59/7, 59/8, 10/12, 11/5, 44/4 ***ok*** : boy 43/4, 110/3 , 5/1 ***uguş*** : boy 5/2 ***urka*** : uruk 79/1 ***urug*** : 41/10 ***sınar*** : etraf 41/8 ***uya*** : 28/6, 15/1, 126/1. Kişinin bağlı bulunduğu boy bilgisini verebilme ihtimali bulunduğu için *urka, urug, uguş* ve *ok* sözcükleri *kin, kadaş, sınar* ve *uya* sözcüklerinden ayrılabilir. Ancak diğer sözcükler için bu durum belirsizdir. Akrabalık terimleri sınıflandırılırken belirli bir grupta yer almadan genel bir terimi karşılayacak şekilde kullanılan sözcükler arasında bir ayrım olması gerektiği açıktır. Çünkü genel akrabalık sözcüklerinin konumlandırılması uzak ve yakın olmak üzere iki grupta toplanabilmektedir. Özellikle uzak akrabalık terimleri ele alındığında bir evlilik birliği sonucu bu terimlerin yaklaşabildiği görülmektedir. Bu sebeple akrabalar karşı tarafın ailesini de ayrı bir yerde işaretleyerek cinsiyetlere ayrılacaktır. Yeni bir dallanma yaratacak olan bu konum ise sözcüğün incelenmesinde önemlidir. Bu sözcükler için ise yazıtlarda bir konumlandırma yapılmamıştır. Sözcüklerin Çağdaş Türk lehçelerindeki ve Altay dillerinde genel işaretlemelere ek olarak cinsiyet ifade eder şekilde kullanımı bu sözcüklerin aileye yakınlığını belirlemek açısından önemlidir.

Altay Dillerinde Uya sözcüğünün Formları

Dil akrabalığının en önemli göstergesi olan sözcük benzerlikleri, bunların köken bakımından incelenmesi ve bu incelemelerde uygulanacak olan yöntemler antik çağlardan beri dilbilimcilerin üzerinde durduğu konulardandır. (Nalbant,2013: 329). 19. yüzyılda akrabalık terminolojileri ile toplumların gelişmişlik düzeyi arasında ilişki olduğu, gelişmiş toplumların betimleyici, daha az gelişmiş toplumların sınıflayıcı sisteme sahip olduğu görüşü hakimdir. Ancak dünyanın farklı yerlerinde uygulanan akrabalık sistemleri bu iki ölçüte göre kategorize edilemez. Bunun sebebi akrabalık terimlerinde sınıflayıcılığın dilden dile ve kültürden kültüre değişebilecek öznel bir kavram olmasıdır (Taşbaşı, 2024: 23-27). Dil araştırmalarında karşılaştırmalar yapmak

üzere incelenen sözcükler insanın evren karşısındaki durumunu göz önünde bulundurup, her dilde kullanılan ilk sözcükleri, temel ve değişmez sözcükleri tespit etmeye çalışmışlardır. Bu sözcükler insanın kendini tanımlamasından başlamak üzere sırasıyla ikinci şahısları adlandırması şeklinde üç basamaklı bir piramit oluşturmaktaydı. Bu bakış açısıyla ortaya çıkarılan ve her dilin kendi malı olan sözcükler; sayılar, şahıs zamirleri, yeryüzü ve gökyüzündeki değişmez varlıklar, organ adları, akrabalık adları, almak, gitmek, yemek gibi temel fiiller olarak belirlenmiş ve temel sözcükler adı verilmiştir (Nalbant,2013: 330). Altay dil birliğini kabul eden araştırmacılar, söz varlığı üzerine yapılan çalışmalarda temel sözcük oranlarını belirleyerek bu diller arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışırlar. Özellikle Hint-Avrupa dilleri üzerinden gerçekleştirilen yeniden kurma yönteminin yanı sıra kullanılan bir diğer yöntem söz varlığının kendi bütünlüğü içinde sistematik bir karşılaştırmasına dayanan sınıflama yöntemidir. Bu yöntemdeki sorun söz varlığında hangi tip sözcüklerin karşılaştırılacağı ile ilgilidir. Yakınsama ve ödünçleme sonucu diller arasında görülen söz varlığındaki ortaklık akrabalığa değil ilişkiye işaret edeceğinden söz varlığında yer alan her dilin kendisine ait sözcüklerini belirlemek ve karşılaştırmaları bu sözcükler üzerinden yapmak gerekecektir (Nalbant, 2019: 53-54). Akrabalık terimleri, bireyleri terminolojik yapı içerisinde işaretleyen dil birimleridir. Bu terimlerin semantik ve morfolojik özellikleri terminoloji içerisinde anlamlı farklar yaratabilir. Bir terimin birden fazla akrabalık tipini işaret etmesi terminolojinin karakteristik özelliklerini belirler (Taşbaş, 2024: 24).

Akrabalık terimleri oluşturulurken yakınlık-uzaklık ilişkisi dışında cinsiyet kategorisinin belirlenmesi de gerekmektedir. Örneğin genel bir akrabalık adını temsil eden “dünür” sözcüğü cinsiyetsizdir. Ancak sözcüğün cinsiyetsizliği ya da kadın-erkek, büyük-küçük grubu temsil edecek şekilde kullanılışı yine cinsiyet üzerinden olmaktadır. Sözcüğü kullanan kişi eğer bir kadın ise karşı tarafın ailesini temsil etmek için bu sözcüğü kullanacaktır. Bu kullanımda sözcük erkek tarafının akrabalarını işaret etmektedir. Bu durum sözcüğü kullanan kişi erkek olduğunda tam tersidir. Ancak bu kullanımda sözcüğün cinsiyeti değil, kullanan kişinin cinsiyeti belli olmaktadır. Dünür sözcüğü eğer gelinin ailesini işaret ediyorsa kişinin annesini/babasını mı? yoksa başka bir aile büyüğünü mü? ifade ettiği belli değildir. Ancak sözlü iletişimde “akraba” sözcüğü kullanıldığında devamında bu akrabanın kim olduğu ve hangi yakınlıkta olduğuna dair başka bir soru daha sorulur. Böylece sorulan sorudan yine bir cinsiyet ve yakınlık durumu belirlenir. Sözlü iletişimde bu soruyu soran, akrabanın konumunu bilmese de cinsiyeti görebilmektedir. Ancak yazılı iletişimde görme imkânımız bulunmadığı için “akraba” sözcüğü belirsiz kalmaktadır.

Tarihî Türkçe metinlerimizde eş yazılımlı olan iki *uya* sözcüğü bulunmaktadır. Bunlardan ilki yuva ve mağara anlamına gelmektedir. ETG’de: “yuva, çukur, mağara” (Gabain,1988: 305), EUTS’de: “yuva, çukur; mağara” (Caferoğlu, 1993: 175), TKBS’de (hlk). ‘Organ’= OT. *uya* ‘kuş yuvası’ (Gülensoy, 2011: 975). DLT’de: *uya(I)* “kuş yuvası” anlamına gelmektedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 41). DLT’de kardeş ve akraba anlamına gelecek şekilde ikinci bir *uya* sözcüğünün verilmesi bu iki sözcüğün farklı olduğunun bir işaretidir. Shaw, sözcüğü hayvanın uyuduğu yer olarak vermiştir (Shaw, 290: 2014). Erol, *uya* sözcüğü için: tam olarak “kuş yuvası” anlamında olduğunu, bazen herhangi bir yabani hayvanın dinlenme yeri veya in (tam olarak i:n) genişlemesiyle (Clauson, 1972: 267) kullanıldığını söylemiştir

(Erol, 2018: 572). Sözcüğün Çağdaş Türk lehçelerinde yuva anlamına gelen şekilleri şöyledir: PTürk. **uja* “yuva” (гнездо): OTürk. *uja* (OUygh.); Karakh. *uja* (МК); Tür. *juwa*; Gag. *juwa*; Az. *juwa*; MTürk. *juwa*, *uja* (AH, Ettuhf.); Uzb. *uja*; Uygh. *uwa*, *uga*; Krm. *juwa*, *uja*; Tat. *oja*; Bashk. *oja*; Kirgh. *uja*; Kaz. *uja*; KKalp. *uja*; Kum. *uja*; Nogh. *uja*; SUygh. *uja*, *oja* ‘egg’; Khak. *uja*; Oyr. *uja*; Tv. *uja*; Tof. *uja*; Chuv. *juva*; Yak. *uja*; Dolg. *uja*. (EDAL, 2003: 1153). Lehçelerde *uya(I)* diye ayırabileceğimiz sözcüğün “ev, yuva” anlamına geldiği, akrabalık ifade etmediği görülmektedir. Kişinin yurdundan ayrılışını ifade etmek için *yurt* ve *oba* gibi sözcükler tercih edilmesi sebebiyle Yenisey yazıtlarında da yuva anlamı verilmemiştir.

“Akraba- hısım” olarak tanımlanan *uya(II)* sözcüğü Altay dillerinde ortak bir şekilde ve anlamda yaşamaktadır. Sözcük bütün Altay dillerinde cinsiyet ve akrabalık ilişkisini göstermekle birlikte nötr olarak yalnızca bir ilişkiyi işaretliyor da olabilir.

- **Proto-Altayca:** **ujò* ‘ ilişki’
- **Türkçe:** **uja* ‘akrabalık, kan bağı’
- **Eski Türkçe:** *uja* (Orkh.)
- **Karahanlı:** *uja* 'kardeş, akraba'
- **Tatarca:** *oja* 'aile, akraba'
- **Orta Türkçe:** *uja* 'küçük kız kardeş' (Sangl.), 'kardeş' ('Ali), 'kan bağı' (Kutb)
- **Türkmence:** *uja* 'kardeş'
- **Yakutça:** *uja* 'nesil'
- **Kırgız :** *ujalaş* 'aynı karından doğan'
- **Karakalpak:** *ujalas* ‘aynı karından doğan’ (EDAL, 2003: 1486).

Sözlükte sözcüğün Altay dillerindeki formları incelenirken, yorumlar bölümünde, kök için muhtemelen geniş anlamda “akraba” anlamına geldiği söylenmiştir. Tarihi ve Çağdaş Türk lehçelerinde anlamlarında farklılıklar oluşması, sözcüğün hangi akrabayı temsil ettiğini karışık hale getirmektedir. Sözcük, PA’da, ET’de ve KT’de, Tat.’da, Yak’da ve Moğ.’da genel akrabalığı işaretleyecek şekilde kullanılmıştır. KT’nde Tkm’de, Krg. ve Kkp’da aynı karından doğan yani kardeş anlamında işaretlenmiş ve cinsiyet bildirmemiştir. Bu da sözcüğün uzak olan konumunu tekrar yakınlaştırmaktadır. OT’de sözcük kardeş ve kan bağı anlamlarının yanı sıra küçük kız kardeş anlamında da kullanılmaktadır. Bu da sözcüğün genel anlamlarına ek olarak dişil kategoride işaretlendiğini göstermektedir. Sözcüğün PA’daki anlamından başlayarak incelendiğinde genelden özele bir gelişimin olduğu görülmektedir. Sözcük ilişki, akraba, kan bağı, nesil gibi genel anlamlarına ek olarak, özel bir anlama gelecek şekilde kardeş şeklinde de işaretlenmiştir. Lehçelerde bu durum kız ve erkek olacak şekilde ayrılmıştır.

Uya sözcüğü araştırmalarda detaylı bir şekilde incelenmemiştir. Sözcük “diğer akrabalık terimleri”ya da yalnızca “akrabalık” başlığı altında değerlendirilmiştir. Tarihi Türkçe metinlerinde tespit edilen *uya* sözcüğünü Ünal, Moğolca KM *kuda* “dünür, gelin ve güveyinin babaları” biçiminden getirmekte ve bu biçimden gelişmiş olarak Türkçede tanıklanmış en eski şeklin *uya* olarak geliştiğini soru işaretli olarak göstermektedir: OM (MGT) *huda*, (HY) *ğuda*. ET (Çaa-Hôl III 3) *uya* “akraba” ET (Altın Köl I 3) *uya* “akraba, erkek akraba” ET (DLT) *uya* “kardeş; hısım” OT (NF, KE, MM, HKT, Hğ) *uya* “kardeş” OT (HKT) *uya* “akraba, hısım, yakın” OT (Çağ.) *uya* “küçük kız kardeş” (PdC 85) OT (Osm.) *uya*, Tkm. *uya* “kız kardeş; kadınlara

seslenirken kullanılan söz” (Ünal, 2016: 515). Ünal’ın sözcükle ilgili yaptığı bu tasarımına karşılık EDAL’da Moğolca *kuda* sözcüğü bulunmaktadır. Akrabalık ifade eden sözcük için Proto-Altai: **kude* “relative-in-law” biçimi kurulmuş ve bu biçimin proto Türkçe biçimi Proto-Turkic: **güde*- tasarlanmıştır. Mong. **kuda*; Turk. **güde*-. PMong. **kuda* relative-in-law (сват, свойственник): MMong. *guda* ‘match-maker, parent-in-law’ (HY 32), *quda* (SH); WMong. *quda* (L 979); Kh. *xud*; Bur. *xuda* ‘сват’, *xudagi* ‘сватья’; Kalm. *xudə*; Ord. *xuda*; Dag. *xodugu*, (Тод. Даг. 176) *xodog*, (Тод. Даг. 178) *xuada*; Dong. *gudayi*; S.-Yugh. *gudā*; Mongr. *guda* (SM 123), *gudā*. MGCD 384. Mong. > Chag. *quda* etc. (see TMN 1, 424, Лексика 310, ЭСТЯ 6, 102-103), Chuv. *хьда* (Róna-Tas 1973-1974), Man. *xuda* etc., see KW 194, Щербак 1997, 208, Doerfer MT 81-82.

PTurk. **güde*- 1 son-in-law 2 guest (1 зять 2 гость): OTurk. *küdegü* 1, *küden* 2 (OUygh.); Karakh. *küdegü* 1, *küden* 2 (МК, КВ); Tur. *güveji* 1; Gag. *güvã* 1; Az. *gijev* 1; Turkm. *gijev* 1; Sal. *kui* 1 (ССЯ); Khal. *kideji* 1; MTurk. *küjew* 1 (Abush., Sangl.); Uzb. *kujaw* 1; Uygh. *küjeyül* 1 (**küj*-o-yul); Krm. *gijav* 1; Tat. *kijaw* 1; Bashk. *kejaw* 1; Kirgh. *küjō* 1; Kaz. *küjew* 1; KBalk. *kijew* 1; KKalp. *küjew* 1; Kum. *gijev* 1; Nogh. *kijew* 1; SUygh. *kuzeyi* 1; Khak. *kəzö* 1; Shr. *küze* 1; Oyr. *küjü* 1; Tv. *küdē* 1; Tof. *hüddā* 1; Chuv. *kərü* 1; Yak. *kütüö* 1; Dolg. *kütüö* 1. ◇ EDT 703, 704-705, ЭСТЯ 3, 43-45, Лексика 297-298, Stachowski 166. Turk. > Mong. *küdegü*; Yak. > Evk. *kutē*. | A Turk.-Mong. Ísogloss (EDAL, 2003: 732).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi *uya* ve Moğolca *kuda* biçimleri iki farklı sözcükten gelişmiştir. İlk sözcük *uya* olup “genel bir akrabalık” anlamına gelirken diğer sözcük evlilikle ilgili akrabalığı ifade etmekte ve söz başı Ana Altaycadan gelen k- ses birimini koruyarak *küdegü*>*güvey* vb. şeklinde yaşamaktadır. Sözcük tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde kadını ve erkeği işaretleyerek dallansa da gelişimi her zaman k>g ve k>h şeklinde olmuş söz başında bir düşme yaşanmamıştır.

Uya sözcüğü MGT’nde İlk tarih, Temucin’in dünyaya gelişi ve çocukluğu bölümünde de geçmektedir:

“Bundan evvel Dobun-mergan’dan olan Belgunotai ve Bugunotai isimli çocuklar ise, anneleri Alan-ho’a hakkında dedikodu yaparak: ‘bizim annemiz, kocası ve erkek akraba kardeşleri(uyehaya) olmadığı halde, üç erkek çocuğu doğurdu. Evde yegâne erkek, şu Ma’alih baiya’ut’lardan olan kimsedir. Bu üç çocuk ondan olsa gerektir’ dediler. Bu dedikoduları anneleri Alan-ho’a duydu.” (Temir, 2019: 7). Metinde geçen “erkek akraba kardeşler” ‘in dipnotu açıklamalar kısmında verilmiştir. Açıklamalar bölümünde *uya hāya* şekliyle geçen sözcük için, malum olmayan bir tâbir olduğu söylenmiştir. Çinceye fang-ts’in “akraba, evdekiler” anlamında tercüme edilmiştir. Bu cümleden dul bir kadının bunlarla ve (ölen kocasının?) kardeşleriyle münasebette bulunabileceği anlaşılıyor. (Fakat hizmetçi yerinde olan kimselerle değil) açıklaması yapılmıştır. Bu açıklama sözcüğün hikâye içerisindeki konumuna göre yapılmıştır. Çünkü hikâyenin devamında bu dedikoduyu duyan Alan-ho’a, çocuklarına Tanrının oğlu olduklarına dair bir hikâye anlatmaktadır. Bu durumda çocukların babasının hane içindeki hizmetçi olmadığı düşünülmektedir. Ancak sözcüğün kasteddiği anlam tam olarak bilinmiyorsa yorumla bir akrabalık ilişkisi ortaya koymak güçtür. Yine de bu esere göre sözcük evlilik birliği terimleri içerisinde kabul edilebilir. Ancak sözcüğün hangi cinsiyeti işaretlediğini bulmak gerekmektedir. Çünkü geneli ifade etmek için

birden fazla sözcük kullanılıyor olması metinlerin yazıldığı malzeme dikkate alındığında gerekli değildir.

Hısım Akraba, Aile, İlişki, Bağ: PA: **üjò* ‘ilişki’, akraba” (?) (HŞ), ET: *uja* (Orkh.) *uya* (Yen.), Kar.: *uja* ‘kardeş, akraba’, *uya* (DLT I: 85, 86: Ateb.), *uya* *kadaş* ‘akraba, kardeş’ (DLT I:86), *uya* *kap* ‘akraba’ (DLT III: 146), Tür.: **uja* ‘akrabalık, kan bağı’ **Tat.:** *oja* ‘aile, akraba’, Proto-Tunguz-Mançu: **oji-* ‘akrabalık, eş’, Negidal: *ojin*, Orok: *ojisal bi*, Solon: *ujõ-* ‘to marry’, Proto-Japanese: **ajà*, Japanese: **ajà*.: parent(s), Old Japanese: *oja*, Middle Japanese: *oja*, Tokyo: *oyá*, Kyoto: *oyà*, Kagoshima: *oyá*. Sözcüğün özellikle cinsiyet bildirmede dişliliği işaretleyen durumlarda yalın bir şekilde kullanımına rastlansa da çoğunlukla bir ekle ya da yanına bir sözcük gelerek kullanıldığı görülmüştür. Bu da daha önce bahsedildiği üzere özellikle işaretlenmeyen sözcüklerin eril eğilimi olduğunu göstermektedir. Ancak sözcüğün özellikle öncesi ya da sonrasında gelen sözcükler vasıtasıyla farklı bir akrabalığı işaretlediği görülmektedir.¹

Erkek Kardeş: erkek kardeş” (Tef.: 324; NF:13, 16, 50, 52, 379), *er uya*” erkek kardeş” (Sağol, 1993: 621).

Küçük Kız Kardeş: küçük kız kardeş” (PC: 85), Tkm. *öwey uya* üvey kız kardeş,(Li, 2019: 97) Tkm. *uja*: küçük kız kardeş (Räsänän 1969: 511a), Tkm. *uya*” kız kardeş; yaşça küçük kadına saygılı seslenme biçimi; (ağ.) küçük erkek kardeş; (ağ.) küçük kız kardeş, Çağ. *uya* “hamşira-i küçük”, “küçük kız kardeş, *Kız uya* “kız kardeş” (Sağol, 1993: 734) Orta Türkçe: *uja* ‘küçük kız kardeş’ (Sangl.), ‘kardeş’ (Ali), ‘kan bağı’ (Kutb).

¹ Sözcük *uya* şekli ile Moğolcada bulunmamaktadır. Yalnızca MGT’nde ikileme olarak geçmektedir. İlişkili olup olmadığını soru işaretli bırakarak bu sözcüğün MS’de *üye* biçimiyle geçmesi olabileceği ve bu sözcük ile ilişkili olabileceği de düşünülebilir. Ancak net bir gelişim izlenemediği için inceleme içerisine alınmamıştır. Sözcüğün Moğolcada söz başı ve söz içi değişimleri izleyerek sistemli bir şekilde dallanması önemlidir. Moğolca açısından da düşünüldüğünde Türkçe, hem Moğolcaya giren Arapça ve Farsça gibi yabancı sözcükler, hem de başka dillerde yer alan ödünçlenmiş Moğolca sözcükler bakımından aracı dil konumundadır (Gül, 2015: 197). Ersoy, Sferbak’tan ekler kısmında DTS: *uya*, O. Moğ. *üye* olarak vermiştir.(Ersoy, 2008: 598). Ek olarak Moğ. *üy-e- üyi* : eklem, oynak yeri, boğum, birleşim, bağ, bağlantı, tabaka, katman, hece. *-ah-a degüü*: erkek kardeşlerin erkek evlatları, *--yin*: yaşıt, aynı yaşta, akran; aynı devire ait, çağdaş, *--yin nöküü*: yaşıt arkadaş, aynı yaşta olan arkadaşlar, *-- degedü--*: ata, ecdat, ata babalar, *nige—yin kümün*: aynı kuşağın insanı, yaşıt, muasır, çağdaş. Özellikle akrabalık sözcüklerinin konumunu belirleyebilmek açısından önemli bir adım atan Rykin, *The System Kinship And Affinity Terms In Middle Mongolian*, adlı çalışmasında Mmo.’daki akrabalık ve yakınlık terimlerini morfolojik olarak sınıflandırmıştır. Rykin’in sınıflandırması akrabalık terimlerinin aynı seviyede basit ve karmaşık yapılarla sahip olmadığı somut örneklerindedir. Verdiği tabloda yalnızca sözcüksel birimlerin değil, bunların belirli anlamlara sahip kombinasyonlarının yani sözcüksel-anlamsal varyantlarının da tablo da verildiği söylenebilir. Bu tabloda tespit edilen iki farklı *üye* sözcüğü, genel akrabalığın konumunu işaretlemek için bir ipucu vermektedir. Moğ. *üye* sözcüğü *üye 1* ve *üye 2* şeklinde iki farklı yerde verilmiştir. Moğolca: *üye(1)*: ‘paternal cousin(baba tarafından kuzen)’, kan bağı olan akrabalar, *üye(2)*: husbands’ paternal cousin(eşin baba tarafından kuzeni), yakın akrabalar (Rykin,2011: 33-39). **üye* joint; generation“. Mmo SH *üye qaya* H167 relative“, HY *üye üye* M109 ,from generation to generation“, Muq. *üye* P382b. WM. *üye* L1001b. Kh. *üye* H566b. Bur. *üye* C495b. Kalm. *üy* M547b. Dag. *wəy* E337, *ui* Z11. EYu. *ywe*: B156, generation“. MgrH. *üye* X21. Bao---. Dgx. *uyə* (Nugteren, 2011: 542).

Erkek Yeğen: NF'uyam oğlu "erkek yeğenim (erkek kardeşimin oğlu)" (13, 16), uyamız oğlu "erkek yeğenimiz (erkek kardeşimizin oğlu)" (13), uyañ oğlu "erkek yeğenin (senin erkek kardeşinin oğlu)" (50, 379).

Hem kız hem erkek kardeş: Tkm. uya kız kardeş; yaşca küçük kadına saygılı seslenme biçimi; (ağ.) küçük erkek kardeş; (ağ.) küçük kız kardeş, Özb.(ağ.) iya, iyä, uya "küçük erkek kardeş, küçük kız kardeş" (Li, 2019: 215). Clauson "uya" sözcüğü için: önemi belirsiz bir ilişki terimi, bazı bağlamlarda görünüşe göre 'kan kardeşi'; hem "eçi" hem "ini" sözcüklerini kapsayan genel bir terim açıklamasını vermiştir.

Teyze : ana kız uyası "teyze" (Sağol, 1993: 518).

Hala: ata kız uyası "hala" (Sağol, 1993: 537).

Dayı ana er uyası "dayı" (Sağol, 1993: 518).

Kocanın Küçük Kız kardeşi: Tkm. k̄āyin uya "kocanın küçük kız kardeşi" (Li, 2019: 397).

Nötr Arkadaş, kardeş: arkadaş, kardeş" (TS VI: 4022-4023; YZ), uyalık "arkadaşlık" (ME), Türkmençe: uja 'kardeş', Yakutça: uja 'nesil', Kırgız: ujalas 'aynı karından doğan', Karakalpak: ujalas 'aynı karından doğan', DLT, k̄āp yakın (insanların yakın olması). İstiare yoluyla ol meniñ birle uya k̄āp ol denir. O, onun, sanki bir kapta doğmuşlar gibi yakındır demektir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 407).

- **Proto-Tunguz-Mançu:** *oji- 'akrabalık, eş'
- **Negidal:** ojin
- **Orok:** ojısal bi
- **Solon:** ujō- 'to marry'

Altai kökenli olduğu düşünülen bu sözcüğün Mançu-Tunguzca şekli incelendiğinde sözcüğün başka bir akrabalık birliğini işaret ettiği düşünülebilir. Tunguzca'da *oji- şekliyle 'akrabalık, eş' anlamına gelen sözcük, Solonca² da bir fiil olarak ujō- 'to marry' evlenmek anlamında değişmiştir. Ancak evlilik birliğini ifade eden bir fiil olarak değil, evlilik birliği sonucu oluşan bir akrabalığı işaret ediyor da olabilir.³

- **Proto-Japanese:** *əjã
- **Japanese:** *əjã
- **Meaning:** parent(s)
- **Old Japanese:** oja
- **Middle Japanese:** oja
- **Tokyo:** oyá
- **Kyoto:** óyã
- **Kagoshima:** oyá

oya 親(*) **oya** : ebeveyn; baba veya anne **oya-tachi** : ebeveynler (Takahashi, 1953: 778).

² Solonca, Mongolcanın Dagur lehçesinin güçlü etkisinde kalmış bir Tunguz lehçesidir (Doerfer, 1983: 2).

³ Aynı anlam gelişimi MGT'de geçen hikâyeden hareketle evlilik birliği terimleri içerisinde değerlendirildiğimiz uya h̄aya ikilemesinde de görülmektedir.

óyako 親子 **óyako**: ebeveynler ve çocukları (EJD, 1999: 377)

oyágáisha 親会社 : **oyágáisha**: ebeveyn (EJD, 1999: 377)

oyaji 親父 **oyaji**: baba; yaşlı bir adam (Takahashi, 1953: 778).

oji 伯父〔舅〕, 叔父〔舅〕 : **oji**: bir amca/dayı (Takahashi, 1953: 363).

ojiisan おぢいさん **ojiisan**: büyükbaba/dede. (Takahashi, 1953: 753).

ojōsan お嬢〔嬢〕さん : **ojōsan** : genç bir kadın/hanımfefendi; senin[onun] kızı (Takahashi, 1953: 754).

Altay dil grubu içinde olan Moğolca, Mançuca ve Korece'nin akrabalık adları bakımından çok zengin olduğunu söyleyen Gülensoy, Japoncanın akrabalık adları yönünden diğerleri kadar zengin olmadığını bu dilde değişik akrabalar için aynı adlar kullanıldığını eklemiştir (Gülensoy, 1974: 283). Sözcüğün Japonca şekillerinde ünlülerin diğer dillere kıyasla daha fazla değiştiği görülmektedir. Sözcüğün diğer dillerdeki genel akrabalığı işaretleme eğilimi bu dilde konum olarak değişmiştir. Sözcük artık hangi yakınlığı, uzaklığı ve ilişkiyi temsil ettiği bilinmeyen genel akrabalığı değil, kişinin en yakınında bulunacak olan ebeveynlerini yani anne ve babasını işaretleyerek yakınlaşmıştır. Ancak yine bir cinsiyet belirtmemektedir.

Sözcüğün Korece şekli EDAL'da verilmemiştir. Ancak Korece sözlüklerde ilginç bir şekilde Çağdaş Türk Lehçelerindeki gelişime benzer bir şekilde tespit edilmektedir. Korece, çeşitli insan ilişkilerine farklı bir bakış açısı getiren ve sosyo-kültürel geleneklerinin yansıtıldığı karmaşık akrabalık terimlerine sahiptir. Buna göre sözcük yalın bir halde kullanıldığında “dışarıda” anlamına sahiptir. Bu dış anlamı anne tarafı akrabaları ifade etme eğiliminin bir göstergesidir. Ancak yanına bir ek ya da başka bir sözcük aldığında bir akrabalık terimi haline gelerek cinsiyeti ve rolü de işaretlemektedir. Bu akrabalık adları yine kadın ve erkek olacak şekilde birden fazla kez dallanarak genişlemektedir. Çağdaş Türk lehçelerinde *uya* sözcüğü yalın kullanımının dışında yanına gelen başka bir sözcükle cinsiyet bildirir duruma gelmektedir. Yukarıda verildiği üzere sözcük *ana er uyası* şeklinde ifade edildiğinde “dayı” anlamına, *ana kız uyası* olarak ifade edildiğinde “teyze” anlamına, *ata kız uyası* olarak ifade edildiğinde “hala” anlamına gelmektedir. Aşağıda gösterildiği üzere sözcük yanına gelen başka bir sözcükle başka bir akrabalık adını işaretlemektedir. Sözcük baskın bir şekilde dişi tarafını işaretlese de, cinsiyet ve rol dağılımında erkeklerin de olduğu da görülmektedir.

Bazı kaynaklarda örneğin *copwu* ve (*oy-*) *copwu* örneğinde *oy-* bir ön ek olarak tercihe bağlı bir kullamıma sahiptir. Terimler vokatif kullanıldığında genellikle eşdeğerdir. Öte yandan terimler akrabalara atıfta bulunmak için kullanıldığında genellikle ayırt edilirler. Ancak bu tutarlı bir uygulama değildir ve az çok konuşmacının seçimine bağlıdır (Kim, 1967: 77). Bazı kaynaklarda *oy-* bir ön ek gibi değerlendirilse de bizim taradığımız sözlükte *oy* bir sözcük olarak başka bir anlama gelmekte ve birleşik sözcük yapmak için kullanılmaktadır. Bu sözcüğün kullanımı tercih edilmediğinde akrabalık türleri arasında bir ayırım yapılmamakta ve bu terimler eş değer olmaktadır. Ancak aşağıda verilen örnekler soru işaretlidir. İncelediğimiz *uya* sözcüğüyle şekilsel ve anlamsal uyumu olması sebebiyle ilişkili olabileceğini düşündüğümüz örneklere yine de tereddütlü yaklaşılmalıdır.

외(外) **ōy**, **ōy**: 1. dışarıda(kalan); dış yabancı. ~ dış moğolistan. 2. Bir ailenin anne (veya kız) tarafı. 3.(içinde) ek olarak, hariç, **ōyka**: birinin annesinin kızlık evi. (Martin, Lee, Chang 1967: 1220).

외고(外姑) **ōyko**, **ōyko**: birinin karısının annesi (Martin, Lee, Chang 1967: 1220).

외-동이 **oy tongi**, **oy tongi**: birinin sevdiği tek oğlu(Martin, Lee, Chang 1967: 1222).

외사(外事) **ōysa**, *n.* 1. exteri
외-사촌(外四寸) **ōy sāchon**, **ōysa**: 1. dış ilişkiler, 2. yabancı(Martin, Lee, Chang 1967: 1222). **ōy sachon**: anne tarafından kuzen (Martin, 1967: 1222).

외삼촌(外三寸) **ōy samchon**, **ōy samchon** : dayısının karısı (Martin, Lee, Chang 1967: 1222).

외손(外孫) **ōyson**, **ōyson**: torun (birinin kızı tarafından) kız çocukları soyundan gelen (Martin, Lee, Chang 1967: 1223).

외숙(外叔) **ōyswuk**, **ōyswuk**: dayı (Martin, Lee, Chang 1967: 1223).

외-숙모(外叔母) **ōy-swuk.mo**, **ōy-swuk mo** : dayının karısı (Martin, Lee, Chang 1967: 1223).

외-외가(外外家) **ōy-ōyka**, **ōy-ōyka**: anneannesinin kızlık evi (veya ailesi) (Martin, Lee, Chang 1967: 1223).

외우(畏友) **ōywu**, **ōywu**: değerli bir dost/arkadaş (Martin, Lee, Chang 1967: 1223).

외-자식(一子息) **oy casik**, **oy casik**: bir oğul (Martin, Lee, Chang 1967: 1224).

외-조모(外祖母) **ōy como**, **ōy como**: kişinin anne tarafından büyükannesi (Martin, Lee, Chang 1967: 1224).

외-조부(外祖父) **ōy copu**, **ōy copu** : anne tarafından bir dede (Martin, Lee, Chang 1967: 1224).

외종(外從) **ōycong**, **ōycong**: anne tarafından kuzen (Martin, Lee, Chang 1967: 1224).

외척(外戚) **ōycek**, **ōycek**: anne tarafından akrabalar (Martin, Lee, Chang 1967: 1224).

외택(外宅) **ōythayk**, **ōythayk**: (sizin veya onun) saygıdeğer annenizin kızlık evi veya ailesi (Martin, Lee, Chang 1967: 1224).

외편(外便) **ōyphyen**, **ōyphyen**: anne tarafı (Martin, Lee, Chang 1967: 1225).

외-할머니, -할미(外一) **ōy hal-m(en)i**, **ōy hal-□m(en)i** : birinin annesinin tarafından büyükannesi (Martin, Lee, Chang 1967: 1225).

외-할아버지, -할아버 **ōy hal-ap(ec)i**, **ōy hal-ap(ec)i** : kişinin annesinin tarafından büyükbabası (Martin, Lee, Chang 1967: 1225).

Sonuç

Türkçenin ilk yazılı metinlerinden başlayarak incelendiğinde erilliği işaretleme eğilimi olduğu görülmektedir. Orhun yazıtlarında ve Yenisey yazıtlarındaki metin yapısına bakıldığında erkekler için kullanılan unvanlar ve acınma-üzülme ifadeleri gibi pek çok sözcük kişinin ardında kalan erkek cinsiyetli kişiler için kullanılmıştır. Öyle ki mezar taşı tespit edilip incelenmiş kişiler de çok büyük oranda erkeklerdir. Dişiliği işaret eden terimler ise akrabalık rolleri aracılığıyla aktarılmıştır. Yenisey yazıtları özelinde kadınlar için *ewçi, eş, kelin, kisi, ege, eke, kız, ög, kunçuy, yutuz, tul* sözcükleri kullanılmıştır. Ancak incelemelerde genel akrabalık sözcükleri arasında olan *uya* sözcüğü için bir cinsiyet belirtilmemiştir. Sözcük çeşitli çalışmalarda diğer akrabalık gibi genel bir başlık altında ifade edilmiş ve yalnızca geçtiği satırlar verilerek üzerinde durulmamıştır. Bazı çalışmalarda ise bu sözcük “yuva” anlamı verilerek incelenmiştir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu iki farklı *uya* sözcüğünü işaret etmektedir. Bizim incelediğimiz belirsiz durum akraba anlamına gelen *uya* sözcüğü ile ilgilidir. Özellikle E 15/1 Çaa Höl III, E 28/6 Altın Köl I, 126/1 Tepsey XI yazıtlarında geçen *uya* sözcüğü incelendiğinde akrabalığı tanımlamak güç olmaktadır. Yenisey yazıtlarında geçen *uya* sözcüğünün nötr olarak ifade edebileceğimiz belirsizliği incelemenin başlangıcını oluşturmuştur. Kişinin genel akrabalığı ifade etmek için birden fazla sözcük kullanması metinlerin kısıtlı olan malzemesi dikkate alındığında gerekli olmamaktadır. Örneğin kişi eğer yakın akrabaları için *kadaş* uzak akrabaları için *kin* sözcüğünü kullanıyorsa, *uya* sözcüğünü hangi konum ve cinsiyet için kullanmaktadır? Ki yazıtlarda nötr akrabalık ifadeleri ile ilgili bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla yakın ve uzaklıkla ilgili bilgi diğer sözcükler için de net değildir. Türk dillerinde kendine geniş bir yer bulan akrabalık terimlerinin özellikle cinsiyet ve yaş eğiliminin net olması sonucu sözcüğün PA’da tespit edilmesi gelişimini daha eskiye doğru Altay dil grubu içerisinde incelemeyi gerekli kılmıştır. Sözcüğün PA’daki anlamını bazı anlamsal daralma veya genişlemelerle, Türkçe, Korece, Japonca ve Mançu-Tunguzcada koruduğu görülmüştür. Her sözcük tek bir akrabalık adını işaretlemek zorunda değildir. O yüzden sözcük örneğin hem kardeş hem genel akrabalık anlamına geliyorsa ayrı ayrı gösterilmemiştir. Ancak tek bir başlık altında birden fazla akrabalığı işaretliyorsa değerlendirilmiştir.

Cinsiyeti belirsiz pek çok akrabayı ifade eden bu terim yukarıda soru işareti bırakılan dillerdeki sözcükler netleştğinde net bir cinsiyet istatistiği ortaya koyacaktır. Sözcükler netleşmeden daha çok kadını ya da erkeği işaretliyor demek güçtür. Bilginin net olmamasına ek olarak Korece gibi ataerkil toplum yapısının geliştirdiği ataerkil dil kullanımı göz önüne alındığında -sözcük ilişkili kabul edilirse-kadının dış konumunu işaretlemek için olsa da kadın tarafından bir cinsiyet ağırlığı ortaya koymaktadır. Ancak sözcük özelinde incelendiğinde kadın tarafında olan bir erkeği işaretlemesi soy yönünden bağımsız olarak yine erkek cinsiyet oranını da artıracaktır. *Uya* sözcüğü Tarihî ve Çağdaş Türk lehçelerinde hem kadın hem de erkek olacak şekilde birden fazla akrabayı işaretlemektedir. Sözcük bunlara ek olarak yanında başka bir sözcükle kullanılma eğilimi göstererek tekrar başka bir akrabalığı ya da topluluğu işaret etmektedir. Ancak sözcüğün kökenindeki bağ ve ilişki anlamı değişmemektedir.

Kısaltmalar

Alt.	: Altayca
Az.	: Azerbaycan Türkçesi
Bur.	: Buryatça
Çağ.	: Çağatay Türkçesi
Çuv.	: Çuvaşça
EYu	: Doğu Yugur
EJD	: English-Japanese Dictionary
ET.	: Eski Türkçe
Gag.	: Gagavuz Türkçesi
Hak.	: Hakasça
HKT.	: Harezmi-Kıpçak Türkçesi
Hlh.	: Halhaca
Kar.	: Karayca
Kkp.	: Karakalpak Türkçesi
Kmk.	: Kumukça
Krg.	: Kırgız Türkçesi
KT.	: Karahanlı Türkçesi
Kzk.	: Kazakça
Mmo.	: Orta Moğolca
Moğ.	: Moğolca
MgrH	: Mongghul= Huzhu Monguor
MTürk.	: Orta Türkçe
Nog.	: Nogayca
OT.	: Orta Türkçe
Özb.	: Özbekçe
PA.	: Proto-Altayca
Sal.	: Sahlıca
Tat.	: Tatarca
Tkm.	: Türkmen
Tuv.	: Tuvaca

Eserlerin Kısaltması

DLT.	: Ercilasun, Ahmet Bican - Akkoyunlu, Ziyat(2014). Kâşgarlı Mahmut Dîvânı Lugâti't-Türk Giriş Metin-Çeviri Notlar-Dizin, TDK Yayınları, Ankara 2014.
DTS	: Drevnetyurksiy Slovar
DS.	: Türk Dil Kurumu, 1963-1982: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-XII, Ankara
EDAL	: Starostin, S. A., Dybo, A. V., Mudrak O. A. (2003). An Etymological Dictionary of Altaic Languages. Leiden: Brill. 2003.
EDPT	: G. Clauson, 1972: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford.
ETG.	: Eski Türkçenin Grameri
EUTS.	: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
HŞ	: A. Zajaczkowski, 1961: La Plus ancienne version turque du Husräv u Şirîn de Qutb III, Vocabulaire, Warszawa
MGT	: Moğolların Gizli Tarihi
MS.	: Moğolca Sözlük
NF.	: J. Eckmann, 1985: Nehcü'l-Ferâdîs II, Metin, Ankara
Tef.	: A.K. Borovkov, 1963: Leksika sredneaziatskogo tefsira XII-XIII vv., Moskva
TKBS	: Gülensoy, T. (2011). <i>Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü</i> , Etimolojik Sözlük Denemesi I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaynakça

- Alimov, R. (2014). *Tanrı Dağı Yazıtları Eski Türk Runik Yazıtları Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Kömen Yayınları.
- Aydın, E. (2015). *Yenisey Yazıtları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Baştuğ S. (1993). Kök Türk Kinship Terminology: an Omaha Model. *Central Asiatic Journal*, 37(1/2), 1-19.
- Braun, F. (2000b). Gender in the Turkish Language System. *Turkic Languages*, 4, 3- 21.
- Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century*. Oxford.
- Çağatay, S. (1963). Türkçede ‘Kadın’ İçin Kullanılan Sözcükler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1962, 13-49.
- Doerfer, G. (1975). *Türkische und mongolische Elemente im neupersischen*. IV. Wiesbaden.
- Doerfer, G. (1983). Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1980-1981,1-11.
- Ercilasun, A.B. ve Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Divânü Lugâti't-Türk Giriş Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Erol, H.A. (2018). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoy, F. (2008). *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*. (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gabain, A. v. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Genç, R. (1997). *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Grønbech, K. (1953). The Turkish System of Kinship. *Studia Orientalia*, I, 124-129.
- Gül, B. (2015). Orta Asya'dan Anadolu'ya Moğol Yayılımının Dilsel Sonuçları. *Türkbilgi*, 30, 187-200.
- Gülensoy, T. (1974). Altay Dillerinde Akrabalık Adları Üzerine. *TDAY Belleten*, 1973-1974, 283-318.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü Etimolojik Sözlük Denemesi I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kerimoğlu, C. ve Doğan G. (2015). Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet. *TÜBAR*, XXXVIII, 143-178.
- Kim, H.K. (1967). Korean Kinship Terminology: A semantic analysis. *Language Research*, 3(1), 70-81.
- Kormuşin, İ.V. (2017). *Yenisey Eski Türk Mezar Yazıtları*. (Çev. R. Alimov). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kormuşin, İ.; Moziyev, E.; Alimov, R. ve Yıldırım, F. (2016). *Yenisey-Altay-Kırgızistan Yazıtları ve Kâğıda Yazılı Runik Belgeler*. Ankara: BilgeSu.
- Lessing, F. D. (2003). *Moğolca Türkçe sözlük C II*. (G. Karaağaç Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Li, Y. S. (1999). *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul: Simurg.
- Martin, S.E.; Lee, Y.H.; Chang, S. (1967). *Korean-English Dictionary*. New Haven and London: Yale University Press.
- Nalbant, M.V. (2019). Global Etimolojiler Bakımından Türkçede Bir “1” ve İki “2” Sayı Adları ve Parmak Sözcüğü: “Biri İki, İkiyi Bir Etmek ve Bir Yerde Toplamak” *Türkbilgi*, 53-60.
- Nalbant, M.V. (2013). Türk Lehçeleri Sözlüğü Olarak Divânü Lugâti't-Türk Üzerine Temel Sözcükler Bakımından Bir Değerlendirme. Bülent Gül (Ed.), *Bengü Bitig Ahmet Bican Ercilasun Armağanı* (s. 101-107) içinde. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Nugteren H. (2011). *Mongolic Phonology and Qinghai-Gansu Languages*. LOT (Landeliijke Onderzoekschool Taalwetenschap), Utrecht.

YENİSEY YAZITLARINDA BELİRSİZ AKRABALIK İŞARETLEYİCİSİ OLARAK UYA SÖZCÜĞÜ
VE ALTAY DİLLERİNDEKİ BİÇİMLERİ

- Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Recebov, E.; Memmedov Y. (1993). *Orhon-Yenisey Abideleri*. Bakı: Bakı Yazıçısı.
- Rykin, P. (2011). The System Kinship and Affinity Terms in Middle Mongolian. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* 64(1), 25-47.
- Sağol, G. (1993). *Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi Giriş-Metin-Sözlük I.* (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Sanseido's Romaji English-Japanese, Japanese-English Dictionary* (1999). Japan.
- Starostin, S. A.; Dybo, A. V.; Mudrak O. A. (2003). *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*. Leiden: Brill.
- Takahashi, M. (1953). *Romanized English-Japanese, Japanese-English Dictionary*. Taisedo.
- Shaw, R. B. (2014). *Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*. (Çev.: Fikret Yıldırım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2016-2019). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati IV, VI, VII*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Ünal, O. (2016). *Klasik Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler ve Türkçe-Moğolca Ses Denklikleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Yıldırım, A. (2020). Yenisey Yazıtlarında Akrabalık Adları. *Journal of History School*, 46, 1763-1783.
- Yüan-Ch'ao Pi-Shi. (1948). *Moğolların Gizli Tarihi*. (Çev. A. Temir). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnternet kaynakları

Rajki A. (2006). Mongolian Etymological Dictionary.

[https://www.academia.edu/12788147/Mongolian Etymological Dictionary](https://www.academia.edu/12788147/Mongolian_Etymological_Dictionary)

https://starlingdb.org/cgi-bin/response.cgi?root=config&morpho=0&basename=%5Cdata%5Calt%5Caltet&first=1&off=&text_proto=&method_proto=substring&ic_proto=on&text_meaning=&method_meaning=substring&ic_meaning=on&text_rusmean=&method_rusmean=substring&ic_rusmean=on&text_turc=&method_turc=substring&ic_turc=on&text_mong=&method_mong=substring&ic_mong=on&text_tung=&method_tung=substring&ic_tung=on&text_kor=&method_kor=substring&ic_kor=on&text_jap=&method_jap=substring&ic_jap=on&text_reference=&method_reference=substring&ic_reference=on&text_any=RELATIVE&method_any=substring&ic_any=on&sort=proto

<https://starlingdb.org/cgi-bin/bdescr.cgi?root=config&morpho=0&basename=\data\alt\altet>

